

I

TARİHTE MÜSLÜMANLAR

OTTO

TARİHTE
MÜSLÜMANLAR

I

OTTO

Tarihte Müslümanlar
Proje Yürütücüsü ve Genel Koordinatör
Prof. Dr. İrfan AYCAN

Editörler
Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR (7-10. yy.)
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN (18-21. yy.)
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (11-13. yy.)
Prof. Dr. Eyüp BAŞ (14-17. yy.)
Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU (14-17. yy.)
Doç. Dr. Nurullah YAZAR (11-13. yy.)
Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ (7-10. yy.)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif FİDAN (18-21. yy.)

Sertifika No: 44396
ISBN 978-625-7236-28-7 (Tk)
978-625-7236-29-4 (1.c)

Baskı: Ayrıntı Basımevi Ankara - Sertifika No: 13987

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06690 Çankaya Ankara
tel.-faks: 0312. 439 01 69
www.ottoyayin.com
otto@ottoyayin.com
facebook.com/otto.yayinlari
twitter.com/ottoyayin

Yüksel, F., *Tâvûs b. Keysân ve Hadis İlimindeki Yeri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.

2.3.2.10. İBN ŞÜBRÜME (Ö. 144/761)

Şükrü Özen

Ebû Şübrüme Abdullah b. Şübrüme b. et-Tufeyl ed-Dabbî, 72/691-692 yılında doğdu. Ünlü Arap hatibi Münzir b. Dırâr'ın soyundan olup Mudar kabilesinin Dabbeoğulları kolundandır. Babası Hz. Ali'yi görmüş ve İbn Mesud'dan hadis rivayet etmiştir. Kûfe'nin ünlü âlimleri İbrahim en-Nehâî, Hammâd b. Ebû Süleyman ve Şa'bî'den fıkıh öğrendi; Ebû Hanîfe ve Rebîâtürre'y'den yararlandı. Önde gelen bazı sahabe ve tabiin âlimlerinden hadis rivayet etti.

İmam Ebû Hanîfe gibi dönemin önde gelen âlimlerinin aksine idare ile iyi geçindi, danışmanlık yaptı ve resmî görevler üstlendi. İlk olarak Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik döneminde 120-122 (738-740), yılları arasında Kûfe kadılığı yapan İbn Şübrüme, Abbâsî Halifesi Mansur döneminde de bu göreve getirildi. Ayrıca Sicistan, Yemen ve Kûfe'de maliye görevlisi olarak da hizmet gördü. Adaletten taviz vermeyen ve görevini hakkıyla yerine getiren kişiliğiyle yöneticilerin saygı ve güvenini kazandı. Emevîlerin son Irak Valisi İbn Hübeyre ondan fetva alarak Haricî ayaklanmasını bastırdı, Abbâsî daisi Ebû Müslim Horasânî de ona güven duydu. Halife Mansur'la da yakınlığı olmasına rağmen Irak Valisi ve Abbâsî veliahdı İsa b. Musa sebebiyle araları açıldı. Mansur, halifelik iddiası güden amcası Abdullah b. Ali'yi yakalatıp idam etmesi için İsa'ya gönderdi. Ancak o İbn Şübrüme'nin tavsiyesine uyarak hapsedip halifeye de idam edildiğini bildirdi. Bu olayda İbn Şübrüme'nin rolünü öğrenen halife onu öldürmeye yemin etti. İbn Şübrüme bunu haber alınca saklanıp vali tarafından Horasan'a gönderildi ve 144 (761) yılında orada vefat etti.

İbn Şübrüme, İslam ilim merkezlerinin önde gelen fakihlerini niteleyen "Fukahâü'l-Emsâr" arasında zikredilen müctehid imamlardan biridir. Mensubu bulunduğu Irak Ehl-i Re'y okulunun başta kıyas olmak üzere usulünü ve fıkha ilişkin temel anlayışlarını benimser. Âlimlerin fıkıh konularındaki ihtilaflarını ele alan eserlerde görüş ve icihadlarına yer verilir. Görüşleri etrafında bir mezhep teşekkül etmemiş olmasında, aldığı resmî görevlerin yanında görüşlerini kitaplaştıracak talebe yetiştirmemesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Hadis otoritelerince sika bir ravi sayılan İbn Şübrüme'nin rivayet ettiği hadis sayısı yetmiş civarındadır. Vekî' *Ahbâru'l-Kudât*'ta ona ilişkin haberler

yanında aktardığı rivayetleri de bir araya getirmiştir. Tirmizî dışında *Kütüb-i Sitte* imamları da eserlerinde onun rivayetlerine yer vermişlerdir.

Döneminin kelim problemlerine ilgisi ve ortaya çıkan fırkalara yakınlığı hakkında kaynaklar pek bir şey söylemez. Yalnız Mu'tezile'nin ilk büyük temsilcilerinden Amr b. Ubeyd, gönderdiği bir mektupta kendisini cihada ve emir bi'l-ma'rûfa teşvik etmiş, o da cevabi mektubunda görüşlerini şiirle ifade etmiş ve bunu vacip değil nafile saydığını, âcizlik nedeniyle yerine getiremeyenleri mazur gördüğünü ve bunun halka kılıç çekerek yapılamayacağını ifade etmiştir. Emir bi'l-ma'rûf yapabilmek için yeterince güçlü olmayı ve bir zarar görme ihtimalinin bulunmamasını şart koşturmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki o, emir bi'l-ma'rûfu mezheplerinin beş temel esasından biri sayan Mu'tezile ve bu uğurda halka kılıç çekmeyi mubah gören Hâricîlerden ayrılmaktadır. Hz. Ali'den gelen sahih hadisleri diğerlerine tercih ettiğini söylemesi ve Zeyd b. Ali'den rivayette bulunması Ehl-i Bey'e sevgisini gösterse de Şii düşüncüyü desteklediği şeklinde yorumlanamaz. Zira ifade edildiği üzere Emevîlerle de yakınlığı bilinmektedir.

İbn Şübrüme'yi yakından tanıyan Kûfeli âlimlerden Mis'ar b. Kidâm onu Kadı Şüreyh'e benzetmiş, Süfyân es-Sevrî, "Fakihlerimiz, İbn Şübrüme ile İbn Ebû Leylâ'dır." demiş ve Basralı hadis hafızı Hammâd b. Zeyd ondan daha fakih bir Kûfeli görmediğini söylemiştir. Son iki değerlendirme İmam Ebû Hanîfe'ye bir tariz olarak da görülebilir. Câhız ise İbn Şübrüme'yi fakih, âlim, kadı, ravi, şair, hatip, nesep uzmanı ve hazır cevap bir kimse olarak tanıttıktan sonra onun, bu özellikleri sebebiyle Şa'bî'ye benzetildiğini kaydetmiştir.

İbn Şübrüme İslam yargılama usul hukukunun gelişmesinde öncülük eden önemli hukuk uygulayıcılarından biridir. Vereceği kararların güvenliğini temin için ispat vasıtalarının başında gelen şahitlerin beyanlarının güvenilirliğini artırmak adına bazı adli tedbirlere başvurmuştur. Özellikle aleni soruşturmalarda bilgi verecek şahısların baskı altında kalabilecekleri ihtimaline karşı şahitleri gizlice araştırmış, ifadelerini ayrı ayrı almış, delilleri yazarak yalancı şahitleri cezalandırmıştır. Bilirkişilerin kararlarını hâkimi bağlayıcı nitelikte görmemiş, mahkemeye celp edilemeyen sanıklar hakkında gıyabi hüküm vermiştir. Öte yandan karısının nafakasını karşılamayan fakir bir kimsenin evliliğine hâkim kararıyla son verilemeyeceği, aile vakıflarının meşru kabul edilmesi, sözleşme serbestliğinin tanınması ve ergenlik yaşına girmemiş küçüklerin velileri tarafından evlendirilemeyeceği gibi bazı önemli icthadları bulunmaktadır ki çoğunluğa aykırı olan bu son icthadı 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnamesi'nde esas alınmış ve günümüzde İslam ülkeleri genelde bu yönde kanunlaştırma yoluna gitmiştir.

Bazı kaynaklarda hadis ve feraize dair iki eser yazdığı belirtilmişse de günümüze herhangi bir eserinin intikal ettiği bilinmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ceyhan, M., *İslâm Hukuku Oluşum Dönemi Müctehidlerinden İbn Şübrüme'nin Hayatı ve Fikhî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri, 2003.
- Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931, XIII, 315-316.
- İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad 1325-27/1907-09, V, 250-251.
- İbn Sa'd, *Tabakât*, Beyrut 1388/1968, VI, 350-351.
- İclî, *es-Sikât*, Beyrut 1405/1984, s. 259-261.
- Özen, Ş., "İbn Şübrüme", *DİA*, İstanbul 1999, XX, 379-381.
- Vekî', *Ahbâru'l-Kudât*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut ts., III, 36-129.
- Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1401-05/1981-85, VI, 347-349.

2.3.2.4. İBN EBÛ LEYLA (Ö. 148/765)

Şükrü Özen

Ebû Abdîrrahman Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leyla el-Ensârî el-Kûfî, 74/693 yılında Kûfe'de doğmuştur. Cahiliye döneminde Evs kabilesi reisi olan ünlü şair Ühayha b. Cülâh'ın neslinden olup Hz. Peygamber'le birçok savaşa katıldığı bilinen sahâbi Ebû Leyla'nın torunudur ve bu dedesine nispetle tanınmıştır. Hz. Ali'nin yakın çevresinden olan babası Abdurrahman, Muâviye ile yaptığı savaşlarda Hz. Ali'nin yanında yer almış; sahâbenin ileri gelenlerini görmüş olan tabiinin büyüklerindedir. Babası, kendisi daha küçük yaşta iken vefat ettiğinden ondan istifade edememiştir. Nâfi', Şa'bî, A'meş, Atâ b. Ebû Rebâh gibi dönemin önde gelen âlimlerinden kıraat, hadis ve fıkıh tahsil etmiştir.

Mevelilerin Irak Valisi Yusuf b. Ömer es-Sekafî tarafından 122 (740) yılında Kûfe kadılığına görevlendirildiğinde, önce görevi kabul etmemiş, ancak ailesinin geçimini sağlamak üzere kabul etmek durumunda kalmıştır. Maaşının aylık 100 veya 200 dirhem olduğu belirtilmektedir. Görevini kısa süreli ayrılışı dışında Abbâsîler döneminde de sürdürmüş, bu görevde iken Ramazan 148'de (Kasım 765) vefat etmiştir.

Kıraat ilmi konusunda önde gelen âlimlerdendir. Yedi kıraat imamından biri olan Hamza b. Habîb ez-Zeyyât, Kur'an'ı tecvitli okumayı ondan öğren-